ऋग्वेदस्य व्याख्यातृत्वेन पदपाठकारः शाकल्यः

सारसंक्षेपः (Abstract)

वेदो हि विश्वस्य प्राचीनतमं तथा श्रेष्ठतमं साहित्यिकनिदर्शनम् । दुरूहानां वेदमन्त्राणामक्षतरूपेण संरक्षणाय सम्प्रदायेषु वेदस्य एकादश पाठप्रकाराः प्रचलिताः आसन्। त्रिविधाः प्रकृतिपाठाः – संहितापाठः, पदपाठः क्रमपाठश्च। अष्टौ विकृतिपाठा यथा – जटा, माला, शिखा, रेखा, ध्वजः, दण्डः, रथः घनश्च। एभिः एकादशभिः पाठैः गुरुशिष्यपरम्परानुसारं सम्प्रदायेषु वेदाः अक्षतरूपेण प्राप्यन्ते स्म। वेदस्यापरं नाम हि श्रुतिः। इदानीं यथा वेदाः अस्माकं सविधे ग्रन्थरूपेण प्राप्यन्ते पूर्वं तु तथा नासन्। पूर्वं वेदमन्त्राः कुत्रापि लिखिताः नासन्। ऋषयः मन्त्रदर्शनादनन्तरं स्वशिष्येभ्यः उपदिष्टवन्तः। गुरुसकाशात् पुनः पुनः श्रुत्वा अर्थज्ञानपुरःसरं तान् मन्त्रान् कण्ठस्थीकृत्य ते शिष्याः पुनः तान् वेदमन्त्रान् स्वशिष्येभ्यः उपदेशाञ्चक्रुः। एवं प्रकारेण श्रुत्वा श्रुत्वा एव गुरुशिष्यपरम्पराक्रमेण सम्प्रदायेषु वेदाः प्रचलिताः आसन्। श्रुत्वा श्रुत्वा कण्ठस्थीकरणकाले कदाचित् वक्तुः कथनदोषात् श्रोतुः श्रवणदोषाद् वा यथा वेदमन्त्रेषु किमपि प्रक्षिप्तं न समापतेत्, मन्त्रस्थानां पदानां क्रमः यथा अन्यथा न भवेत् इत्यादिविषयान् मनसि निधाय वेदमन्त्राणाम् अक्षतरूपेण संरक्षणाय ऋषयः एतान् एकादश पाठप्रकारान् समुद्भावितवन्तः।

प्रकृतिपाठेषु पदपाठः अन्यतमः। पदपाठमाश्रित्यैव क्रमपाठस्य तथा अन्येषां विकृतिपाठानां प्रवृत्तिः। पदपाठे पदच्छेदे न प्रदर्शिते सति क्रमपाठमादाय तथा विकृतिपाठानादाय वेदपाठं कर्तुं न शक्यते। तस्मात् पदपाठ एव एषां पाठानां मूलम्। ऋग्वेदप्रातिशाख्यस्य वर्गद्वयवृत्तौ विष्णुमित्रेण प्रकृतिपाठानां स्वरूपमुच्यते - 'सन्धेर्विवर्तनं निर्भुजं वदन्ति। शौद्धाक्षरोच्चारणं च प्रतृण्णम्'[1] इति। प्रतृण्णमिति पदपाठस्य नामान्तरम् । प्रकृतिपाठानां स्वरूपं सर्वप्रथमम्

---

[1] ऋग्वेदप्रातिशाख्यस्य वर्गद्वयवृत्तिः ३

ऐतरेयारण्यके दृश्यते - “यद्धि सन्धिं विवर्त्तयति तन्निर्भुजस्य रूपमथ यच्छुद्धे अक्षरे अभिव्याहरति तत् प्रतृण्णस्याग्र उ एवोभयमन्तरेणोभयं व्याप्तं भवति”[२] इति। *“ए-डिकशनारि-अफ्-संस्कृत-ग्रामार”* *(A Dictionary of Sanskrit Grammar)*-इत्याख्ये ग्रन्थे महामहोपाध्याय-काशिनाथ-वासुदेव-अभ्यङ्करमहाभागेन पदपाठस्वरूपमुक्तं यत् - वेदमन्त्राणां यदुच्चारणं सन्धिं विभज्य क्रियते स एव पदपाठः। [३]

ऋग्वेदस्य पदपाठकारः अस्ति महर्षिः शाकल्यः। पदपाठकारस्य शाकल्यस्य समयविषये निश्चिततया वक्तुं न शक्यते। ब्राह्मणग्रन्थेषु वेदाङ्गेषु प्रातिशाख्येषु सूत्रग्रन्थेषु पुराणेषु च बहुत्र शाकल्यस्योल्लेखः दृश्यते। *निरुक्ते* तु पदपाठकारः शाकल्य एव उल्लिखितः इति प्रतीयते। तत्र पदच्छेदविषये निरुक्तकृता यास्काचार्येण उच्यते – “ वेति च य इति च चकार शाकल्यः”[४] इति। भगवता पाणिनिना *अष्टाध्यायी*ग्रन्थे शाकल्यस्योल्लेखः कृतः – ‘सम्बुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्षे’[५]। *Critical Studies In The Phonetic Observations of Indian Grammarians* इत्याख्ये ग्रन्थे ग्रन्थकारः सिद्धेश्वरवर्ममहाभागः यास्काचार्यस्य समयः ख्रीष्टपूर्वपञ्चमशतकः निर्धारितः।[६] निरुक्तकारः यास्काचार्यस्तु पाणिनेरपि पूर्ववर्ती। अतः पदपाठकारः शाकल्यः ख्रीष्टपूर्वपञ्चमशतकात् पूर्ववर्तीति वक्तुमुचितम्।

---

[२] ऐतरेयारण्यकम् ३/१/३

[3] पदपाठ the recital of the Veda text pronouncing or showing each word separately as detached from the adjoining word. It is believed that the Veda texts were recited originally as running texts by the inspired sages, and as such, they were preserved by people by oral tradition. Later on after several centuries, their individually distinct words were shown by grammarians who were called Padakāras. ‘*A Dictionary of Sanskrit Grammar’,* K. V. Abhyankar. P-218

[४] निरुक्तम् ६/२८

[५] अष्टाध्यायी १/१/१६

[६] Critical studies in the phonetic observations of Indian grammarian. Page 21

पूर्वमेवोक्तं यत् प्राधान्येन वेदस्य संरक्षणाय एव सम्प्रदायेषु एते पाठाः प्रचलिताः। परन्तु पदपाठः न केवलं वेदस्य संरक्षणं करोति अपि चायं पदपाठः वेदस्यार्थव्याख्याने बहुधा साहाय्यं विदधाति। मन्त्रार्थज्ञानं सर्वदा मन्त्रगतपदानाम् अर्थमपेक्षते। पदार्थश्च पदविभागापेक्षी। यथार्थरूपेण कस्यचित् मन्त्रस्य श्लोकस्य वा पदानां विभागं न कृत्वा तस्यार्थव्याख्यानं कर्तुं न शक्यते। मन्त्रगतानि पदानि सम्यग्रूपेण पृथक् कृत्वा तेषां यथार्थतया अन्वयेन एव प्रकृतमन्त्रार्थः ज्ञायते। संहितापाठाद् अनन्तरं पदपाठमवलम्ब्य एव भाष्यकारैः आदौ पदानामर्थः तदनन्तरं मन्त्रार्थश्च व्याख्यातः। न केवलं पदविभागमाध्यमेन अपि च अवग्रहेन समासज्ञापनेन, इतिकरणमाध्यमेन, छान्दसदीर्घपदानामुल्लेखेन च शाकल्यः वेदस्य यथार्थतया अर्थव्याख्याने बहुत्र भाष्यकारान् साहाय्यं कृतवान्।

यत्र कुत्रचित् निरुक्तकृता यास्काचार्येण सह भाष्यकाराणां पदविभागमादाय विरोधः, यत्र कुत्रचिद् वा पदच्छेदमादाय व्याखाकारेषु मतभेदो तत्र तु प्रामाणिकतया पदपाठस्थः पदविभाग एव बहुभिः व्याख्यातृभिः स्वीकृतः। पदपाठकारः मन्त्राणां अन्तर्भूतपदानां पृथक्करणं कृत्वा संहितायाः पदपाठं चकार। अनेन पदपाठेन मन्त्राणामर्थावबोधः अतिसुखकरतया भवति। बहुत्र एवं दृश्यते यत् यदा एकस्य पदस्य अर्थमादाय भाष्यकाराणां मध्ये विवादः परिलक्ष्यते तदा बहवः विद्वांसः शाकल्यमेवानुकुर्वन्ति। शाकल्यकृतपदच्छेदं स्वीकृत्य एव मन्त्रार्थं कुर्वन्ति। यथा ऋग्वेदस्य एकः संहितागतो मन्त्रः अस्ति –

‘‘अ॒रु॒णो मा॑स॒कृद्वृक॑ः प॒था यन्तं॑ द॒दर्श॒ हि।

उज्जि॑हीते नि॒चाय्या॒ तष्टे॑व पृष्ट्या॒मयी॑ वि॒त्तं मे॑ अ॒स्य रो॑दसी॥’’[७]इति

अस्याः संहितायाः पदपाठः शाकल्येन एवं प्रदर्शितः –

[७] ऋग्वेदसंहिता १/१०५/१८

''अरुणः। मा। सकृत्। वृकः। पथा। यन्तम्। ददर्श। हि।

उत्। जिहीते। निऽचाय्य। तष्टाऽइव। पृष्टिऽआमयी। वित्तम्। मे। अस्य। रोदसी इति॥[८]''

अस्य मन्त्रस्य 'मासकृत्' इति संहितागतपदमादाय व्याख्यातृषु मतभेदो दृश्यते। केचित् शाकल्यकृतपदच्छेदं स्वीकृत्य 'मा' 'सकृत्' इति पृथक्पदद्वयं कृत्वा मन्त्रार्थं कुर्वन्ति। केचिच्च 'मासकृत्' इति एकं समस्तपदं मन्वते। निरुक्तकारो यास्कः 'मासकृत्' इति एकं समस्तपदं स्वीकृत्य अर्थमेवं कृतवान् – 'मासकृत् नाम मासानाम् अर्धमासानां च कर्ता।'[९] समस्तपदे स्वीकृते मन्त्रार्थ एवं भवति – 'स्वीयज्योत्स्नया जगत्प्रकाशकः मासानां तथा पक्षाणां कर्ता चन्द्रः स्वीयपथि गच्छतः नक्षत्रान् ददर्श, दृष्ट्वा च पृष्ठरोगाक्रान्तः त्वष्टा इव उद्गतो भवति। हे द्यावापृथिवी विषयमिमम् अवगच्छताम्'। परन्तु 'मा' इति पृथक्पदम् 'सकृत्' इति पृथक्पदं च स्वीकृते सति मन्त्रार्थ एवं भवति- 'लोहितवर्णः वृकः सकृत् (एकवारम्) मार्गेण गच्छन्तं मा (माम्) दृष्टवान्, दृष्ट्वा च मां जिघृक्षुः सन् उद्गच्छति स्म। तत्र दृष्टान्तः - यथा नित्यकुटिलत्वात् उपजातपृष्टरोगः तदुपगमनाय उत्तिष्ठति तद्वत्। भो द्यावापृथिवी इमं विषयम् अवगच्छताम्।' द्विविधयोः अर्थयोर्मध्ये परवर्तिनि काले भाष्यकाराः द्वितीयमर्थं स्वीकृतवन्तः। अर्थात् ते शाकल्यकृतपदपाठं मान्यतां प्रदाय भाष्याणि चक्रुः। पदपाठे यथा 'मा' इति पृथक् पदम्, 'सकृत्' इति पृथक्पदरूपेण च प्रदर्शितम् तथैव पृथक्पदत्वेनाङ्गीकृत्य भाष्याणि चक्रुः। अस्य मन्त्रस्य व्याख्यानकाले स्कन्दस्वामिनोक्तं यथा- 'अरुणः आरक्तवर्णःसकृत् वृकः पथा स्वगृहगमनमार्गेण यन्तं गृहं प्रति गच्छन्तं मा मां ददर्श दृष्टवान्...'।[१०] इति। अस्य मन्त्रस्य व्याख्यानकाले वेङ्कटमाधवेनापि उक्तम् यथा- 'तृपितं मां मार्गेण गच्छन्तं पृष्ठतः स्थितः कश्चित् अरुणः वृकः ददर्श हि ....'।[११] इति।

---

[८] ऋग्वेदसंहिता १/१०५/१८ पदपाठः

[९] अरुणो आरोचनो मासकृन्मासानां चार्द्धमासानां च कर्ता...(निरुक्तम् ५/२१)

[१०] ऋग्वेदसंहिता १/१०५/१८ स्कन्दस्वामिभाष्यम्

[११] तदेव. वेङ्कटमाधवभाष्यम्

सायणाचार्येण भाष्यं कृतम्- 'अरुणवर्णः लोहितवर्णः वृकः अरण्यश्वा सकृत् एकवारं पथा यन्तं मार्गेण गच्छन्तं मां ददर्श हि दृष्टवान्'[१२] इति। प्रायेण सर्वत्रैव भाष्येषु 'मा' इति पृथक्पदम्, 'सकृदि'ति पृथक्पदं दृश्यते। अतोऽनेन परिलक्ष्यते यत् सन्दिग्धेषु स्थलेषु प्रकृतमन्त्रार्थकरणे पदपाठो भाष्यकारान् साहाय्यं विदधाति।

ऋग्वेदसंहितायाः दशममण्डले मन्त्रद्वये संहितापाठे समानाकारं पदं दृश्यते परन्तु मन्त्रार्थकरणकाले समानविभक्तिकत्वेन तयोः स्वीकारे यथार्थतया मन्त्रार्थो न प्राप्यते । अतः तत्र पदद्वये विभक्तेर्ज्ञानार्थं पदपाठ एव शरणम् । अस्माभिः पदपाठत एव तत्र द्वयोः पदयोः पृथग्विभक्तित्वमवगम्यते। तौ मन्त्रौ यथा–

"अपे॑हि मनसस्पते॒ऽप॑ क्राम प॒रश्च॑र।

प॒रो निर्ऋ॑त्या॒ आ च॑क्ष्व बहु॒धा जीव॑तो॒ मनः॑॥"[१३] इति।

"देवाः॑ क॒पोत॑ इषि॒तो यदि॒च्छन्दू॒तो निर्ऋ॑त्या इ॒दमा॑ज॒गाम॑।

तस्मा॑ अर्चाम कृ॒णवा॑म॒ निष्कृ॑तिं॒ शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॒ शं चतु॑ष्पदे॥"[१४] इति च।

प्रथममन्त्रस्य तृतीये चरणे तथा द्वितीयमन्त्रस्य द्वितीये चरणे 'निर्ऋत्या' इति पदं परिलक्ष्यते। प्रथममन्त्रे 'निर्ऋत्या आ' इति संहितांशे त्रिधा पदविभागः कर्तुं शक्यते, प्रथमतः 'निर्ऋत्यै आ' इति चतुर्थ्यन्तं पदं स्वीकर्तुं शक्यते। 'निर्ऋत्यै आ' इति स्थिते 'एचोऽयवायावः'[१५] इति सूत्रेण आवादेशे 'निर्ऋत्याव् आ' इति जाते 'लोपः शाकल्यस्य'[१६] इति सूत्रेण वकारस्य लोपे 'निर्ऋत्या

[१२] ऋग्वेदसंहिता १/१०५/१८ सायणभाष्यम्

[१३] ऋग्वेदसंहिता १०/१६४/१

[१४] तदेव. १०/१६५/१

[१५] पाणिनीयसूत्रम् ६/१/७८

[१६] तदेव. ८/३/१९

आ’ इति प्राप्यते। द्वितीयतः ‘निर्ऋत्याः आ’ इति पञ्चम्यन्तं पदं स्वीकर्तुं शक्यते। तृतीयतः ‘निर्ऋत्याः आ’ इति षष्ठ्यन्तं पदं स्वीकर्तुं शक्यते। उभयत्र ‘विसर्जनीयस्य सः’[१७] इत्यनेन सूत्रेण विसर्जनीयस्य सकारादेशे ‘निर्ऋत्यास् आ’ इति जाते ‘ससजुषो रुः’[१८] इत्यनेन सूत्रेण रुत्वे ‘निर्ऋत्या रु आ’ इति जाते ‘भोभगोअघोअपूर्वस्य योऽशि’[१९] इति सूत्रेण रोर्यादेशे ‘लोपः शाकल्यस्य’[२०] इति सूत्रेण यकारलोपे ‘निर्ऋत्या आ’ इति प्राप्यते । अतः ‘निर्ऋत्या आ’ इति संहितांशस्य वैयाकरणदिशा त्रिधा पदविभागः सम्भवः। त्रिविधे पक्षे स्वीकृते पदानां त्रिधान्वयः कर्तुं शक्यते, किञ्च त्रिधान्वयप्राप्तेः मन्त्रार्थस्य त्रैविध्यं समापतति । एवमवस्थायां कः पक्षः अत्र समाश्रयणीय इति पदपाठाद् विना नावगम्यते । यतो हि पदपाठे पदविभागकाले महर्षिणा शाकल्येन सन्धिं विभज्य प्रत्येकं पृथक् पदानि दण्डेन प्रदर्शितानि । मन्त्रस्यास्य पदपाठो यथा –

“अप॑ । इ॒हि॒ । म॒न॒सः॒ । प॒ते॒ । अप॑ । क्रा॒म॒ । प॒रः । च॒र॒ ।

प॒रः । निःऽऋ॑त्यै । आ । च॒क्ष्व॒ । ब॒हु॒धा । जीव॑तः । मनः॑ ।।”[२१] इति।

पदपाठे महर्षिणा शाकल्येन ‘निर्ऋत्यै । आ’ इति पदविभागं प्रदर्श्य पक्षत्रयेषु प्रथमः पक्षोऽत्र समाश्रयणीय इति सूचितम् । तस्मात् पदपाठत एव प्रतीयते यत् ‘निर्ऋत्या’ इत्यत्र चतुर्थीविभक्तिरस्ति, तेन चतुर्थ्यन्तरूपेण पदमिदमादाय भाष्यकृद्भिः मन्त्रार्थः कृतः। चतुर्थ्यन्तत्वेन स्वीकारे मन्त्रार्थस्य अनिष्टापत्तिरपि दूरीक्रियते । मन्त्रस्यास्य अर्थप्रदर्शनकाले सायणाचार्येण पदपाठप्रदर्शितं चतुर्थ्यन्तं पदं स्वीकृत्य उच्यते – “हे मनसस्पते स्वप्नावस्थस्य मनसः स्वामिन् दुःस्वप्नाधिदेव अपेहि अपगच्छ । स्वप्नावस्थावतो मत्तो निर्गच्छ । निर्गत्य च अप क्राम । देशान्तरं

[१७] पाणिनीयसूत्रम् ८/३/३४

[१८] तदेव. ८/२/६६

[१९] तदेव. ८/३/१७

[२०] तदेव ८/३/१९

[२१] ऋग्वेदसंहिता १०/१६४/१ पदपाठः

गन्तुं पादौ विक्षिप। दूरदेशं गच्छेत्यर्थः। अपक्रम्य च परः परस्ताद्विप्रकृष्टे देशे चर यथेच्छं वर्तस्व। अपि च निर्ऋत्यै पापदेवतायै परः परस्ताद्वर्तमानायै आ चक्ष्व। वयं न बाधनीया इति प्रब्रुहि। जीवतः मम मनः बहुधा बहुप्रकारं भवति। भोक्तव्येषु बहुषु विषयेषूत्सुकं सत् वर्तते। अतस्तद्विनाशकं दुःस्वप्नदर्शनं नश्यत्वित्यर्थः।"[२२] इति।

द्वितीयमन्त्रेऽपि 'निर्ऋत्या इदम्' इत्यत्र पूर्वोक्तप्रकारेण त्रिधा पदविभागः सम्भवः। तत्रापि कः पदविभागः इष्टः इति संहितापाठतः तन्न ज्ञायते। किञ्च पूर्वोक्तमन्त्रे यतः चतुर्थ्यन्तरूपेण अन्वयः स्वीकृतस्तस्मादत्रापि 'निर्ऋत्या' इत्यत्र चतुर्थीविभक्तिरस्तीति मन्यते, परन्तु तथा स्वीकृते प्रकृतमन्त्रार्थो न ज्ञायते अपि च तदुपरि मन्त्रार्थस्यानिष्टापत्तिर्दृश्यते। तर्हि अत्र विभागत्रयेषु प्राप्तेषु कः पक्षः समाश्रयणीय इत्याकाङ्क्षायां पदपाठत एव ज्ञायते यदस्मिन् मन्त्रे 'निर्ऋत्या' इति न चतुर्थ्यन्तं पदं परन्तु षष्ठ्यन्तं पदमिदम्। मन्त्रस्यास्य पदपाठो यथा -

"देवाः। कपोतः। इषितः। यत्। इच्छन्। दूतः। निःऽऋत्याः। इदम्। आऽजगाम।

तस्मै। अर्चाम। कृणवाम। निःऽकृतिम्। शम्। नः। अस्तु। द्विऽपदे। शम्। चतुःऽपदे ॥"[२३] इति।

तस्मात् मन्त्रस्यास्य भाष्यरचनाकाले भाष्यकृद्भिरपि पदपाठप्रदर्शितं षष्ठीविभक्तिकं पदमिदमादाय भाष्यं विरचितम्। मन्त्रस्यास्य व्याख्यानरूपेण सायणाचार्येणोच्यते - "हे देवाः इषितः प्राप्तः निर्ऋत्याः पापदेवतायाः दूतः अनुचरः कपोतः यत् बाधनम् इच्छन् अभिलषन् इदम् अस्मदीयं गृहम् आजगाम प्राप्नोत् तस्मै बाधनाय तद्भावननिवृत्यर्थम् अर्चाम। युस्मान् हविषा पूजयाम। ततः

[२२] ऋग्वेदसंहिता १०/१६४/१ सायणभाष्यम्

[२३] ऋग्वेदसंहिता १०/१६५/१

निष्कृतिं कपोतप्रवेशजन्यस्य दोषस्य परिहृतिं कृणवाम । अनेन हविर्दानेन करवाम। अतः नः अस्माकं द्विपदे पुत्राय शं सुखम् अस्तु चतुष्पदे गवाश्वप्रभृतये च शं सुखमस्तु।"[२४] इति ।

अतोऽस्माभिरत्र दृश्यते यत् मन्त्रद्वयस्य संहितापाठे समप्रकारस्य पदस्य विद्यमानत्वेऽपि पदपाठत एव तयोः विषमविभक्तित्वम् अवगम्यते । प्रस्तुतस्य मन्त्रद्वयस्य केवलं संहितापाठं दृष्ट्वा 'निर्ऋत्या' इत्यस्य एकत्र चतुर्थीविभक्तिरन्यत्र षष्ठीविभक्तिरिति केनाप्युपायेन ज्ञातुं न शक्यते । पदपाठत एव तयोः पृथक्स्वरूपत्वं ज्ञायते । तस्मात् पदपाठकृता शाकल्येनात्र प्रकृतपदविभागं प्रदर्श्य मन्त्रार्थव्याख्यानकर्मणि भाष्यकृद्भ्यः साहाय्यं विहितम् ।

एवंप्रकारेण यत्र यत्र मन्त्रगतेषु पदेषु पदविभागविषये संशयो वर्तते तत्र तत्र पदपाठप्रदर्शितं पदविभागमादाय भाष्यकाराः मन्त्रार्थं व्याख्यातवन्तः। मन्त्राणामर्थज्ञाने तथा अर्थव्याख्याने संशयापन्नस्थलेषु अस्माभिः पदपाठप्रदर्शितः पदविभागः एव गृह्यते। मन्त्राणां संहितापाठे सन्धिरस्ति उत समासोऽस्ति इति पदपाठेन विना अस्माभिः केनाप्युपायेन ज्ञातुं न शक्यते। अतः पदपाठकारः शाकल्यः मन्त्राणां पदपाठप्रदर्शनकाले प्रत्येकं पदानि विभज्य मन्त्राणां सम्यक् पदविभागं प्रदर्श्य, अवग्रहेण समासोस्ति उत न इति ज्ञापयित्वा, संहितामध्ये छान्दसदीर्घत्वं ज्ञापयित्वा, इतिकरणेन प्रगृह्यत्वं ज्ञापयित्वा वेदार्थज्ञाने तथा वेदार्थव्याख्याने बहुधा साहाय्यमकरोत् । वेदार्थज्ञाने तथा वेदार्थव्याख्याने शाकल्यस्य महदवदानमादाय तस्य वेदव्याख्यातृरूपेणापि गणना कर्तव्येति शम्।

---

[२४] ऋग्वेदसंहिता १०/१६५/१ सायणभाष्यम्